

FILOZOFIA POD LUPĄ - Anna Król (wyemitowane 15 grudnia 2019 - [postuchaj](#))

SZKOŁA LWOWSKO-WARSZAWSKA. MARIA OSSOWSKA

Maria Ossowska urodziła się w 1896 roku a zmarła w 1974. Uczennica Kazimierza Twardowskiego, Tadeusz Kotarbińskiego i Jana Łukasiewicza. Studiowała między innymi na Sorbonie. W 1932 roku wyjechała na stypendium do Wielkiej Brytanii. Uczestniczyła w seminariach Bronisława Malinowskiego, Geogre'a Edwarda Moore'a i poznała Bartranda Russella (są to wielkie umysły XX wieku). Była profesorką na Uniwersytecie Łódzkim gdzie uczyła etyki Leszka Kołakowskiego. Od 1948 wykładała na Uniwersytecie Warszawskim. Przez 10 lat (od 1952 do 1962) była kierownikiem Zakładu Historii i Teorii Moralności Instytutu Filozofii i Socjologii Państwowej Akademii Nauk.

Początkowo zajmowała się sematyką czyli "badaniem związków, jakie zachodzą między wyrażeniami języka a przedmiotami, do których się one odnoszą." Jednakże Maria Ossowska znana jest głównie ze swojej pracy jako etyk i socjolog moralności.

O tym czym jest etyka już mówiłam, zatem należy wyjaśnić czym zajmuje się socjologia moralności. Jest to dział socjologii zajmujący się moralnością, w którym moralność jest traktowana jako zjawisko społeczne, a zatem badane metodami i technikami używanymi przez socjologów. Możemy wymienić 6 głównych problemów nad którymi pracuje ta dziedzina nauki: 1) pochodzenie moralności, 2) zróżnicowanie kulturowe moralności - tzn. badanie moralności, w różnych kulturach, 3) konstruowanie kategorii moralności np. moralność mieszczańska czy kupiecka, 4) badanie uwarunkowań moralności, 5) analizowanie funkcji moralności w społeczeństwie, 6) badanie rozwoju moralnego jednostki, np. teoria Jeana Piageta czy Lawrence'a Kohlberga. Obecnie badania z zakresu socjologii moralności koncentrują się wokół zagadnień dotyczących globalizacji, przemian społeczno-politycznych, różnic kulturowych, praw człowieka itd. Badaniami z tego zakresu zajmowali się Émil Durkheim, Edvard Westermarck, Max Weber, Bronisław Malinowski, Margaret Mead i inni.

W Polsce za prekursora uznaje się Petrażyckiego, ale to właśnie Maria Ossowska przyczyniła się do powstania i rozwoju tej dziedziny badań. Jest ona autorką takich dzieł jak *Moralność mieszczańska*, *Socjologia moralności*, *Myśl moralna Oświecenia angielskiego*, *Normy moralne i Etos rycerski*. Współczesnymi badaczami tej dyscypliny są m.in. Aleksandra Jasińska-Kania, Janusz Mariański i Zygmunt Bauman.

"W wydanym w Stanach Zjednoczonych w 2013 roku podręczniku socjologii moralności Gabriel Abend zaznaczył, że w 1970 roku w książce *Social Determinants of Moral Ideas* (Philadelphia 1970) Ossowska nawoływała do szerszego i głębszego zajęcia się socjologią moralności. Pozytywnie ocenił on jej wkład w ustalanie uwarunkowań społecznych moralności (np. czynniki demograficzne, ekonomiczne, polityczne, wpływ rodziny, ale także czynniki środowiska fizycznego i czynniki biologiczne, np. rasa, płeć)."

Maria Ossowska jako badaczka pielęgnowała postawę według której zachowuje się dystans względem obiektu badań. Obserwuje się zjawiska społeczne jako "beznamiętny badacz", tak jak botanik obserwuje rośliny. Co to oznacza? Oznacza to, że rolą naukowca nie jest ocenianie i wskazywanie słusznego systemu wartości, nie jest mówienie ludziom jak mają żyć. Jego rolą jest opisywanie, przedstawianie źródeł norm

moralnych i motywów postępowania człowieka.

Maria Ossowska jest pionierką na skalę światową opisowego podejścia do moralności. Wyzaczyła cztery pola badań, którym powinien poświęcić swoją uwagę ten, kto zajmuje się moralnością. Pierwsze dotyczy oceny i normy moralnej, drugie, psychologii moralności, trzecie, socjologii moralności i czwarte historii moralności. Sama oczywiście pracowała w każdym z tych kierunków.

Zanim przejdziemy dalej przypomnijmy, że etyka i moralność nie są tym samym, nie są synonimami. Maria Ossowska w sposób bardzo klarowny rozdzieliła te dwie sprawy. Etyka jest dyscypliną, która wydaje sądy o tym co jest dobre a co złe i zaleca jak powinniśmy postępować. Moralność, jest zbiorem sądów i norm wyrażanych w danym środowisku i w danej epoce.

Maria Ossowska wyróżniła trzy nurty pojmowania moralności: felicytologię, perfekcjonistykę i nurt solidarnościowy. Ich zgrabne streszczenie znajdziemy w artykule Haliny Šimo, w którym czytamy tak: "w ramach nurtu pierwszego, tzw. felicytologii, a więc higieny życia duchowego, mieszczą się zagadnienia koncentrujące się wokół osobistego szczęścia i cierpienia. Rozpatruje się w tym nurcie głównie następujące kwestie: Co zapewnia człowiekowi szczęście? Jak można uniknąć cierpień, jak przewycięzać te cierpienia, których uniknąć się nie da? Celem etyka (etyki) w tym nurcie jest swoista terapia, polegająca na leczeniu objawów. Zadanie to realizują choćby starożytne systemy etyczne np. epikureizm czy stoicyzm. Nurt drugi, a więc perfekcjonistyka, obejmuje zainteresowania etyczne związane z doskonałością osobistą, z własnym poziomem, aspiracjami, godnością. Etyka w tym nurcie poszukuje odpowiedzi na pytanie, czego należy oczekiwać od człowieka doskonałego. Przede wszystkim chodzi o opisywanie wzorów życiowych, przy czym czasem są to wzorce bezimienne, czasem mamy do czynienia z konkretnymi postaciami historycznymi. Nurt trzeci, tzw. solidarnościowy, nazywany dziś przez niektórych etyką właściwą, zajmuje się higieną współżycia. Chodzi o nurt dominujący już od czasów nowożytności. Celem etyki w tym nurcie jest uregulowanie współżycia ludzi." W ramach tego nurtu zapytujemy o to jak żyć, żeby nie robić szkody drugiemu, żeby ludziom żyło się z nami dobrze. Zagadnienia etyczne wymagają analizy z wielu punktów widzenia, a zatem należy je analizować z punktu widzenia wszystkich trzech nurtów. Maria Ossowska pisze: "W życiu potocznym przeskakujemy nieustannie z jednego z tych toków myśli w drugi. Kto obrzydza kradzież, powołując się na krzywdę wyrządzoną, na naruszone tym uczynkiem zaufanie wzajemne - ten jest w systemie moralności społecznej. Kto ją obrzydza, powołując się na jej degradujący charakter, na to, jak nie licuje ona z naszą godnością osobistą, odwołuje się do do motywacji perfekcjonistycznej."

Część swojej pracy naukowej Maria Ossowska poświęciła wzorcom osobowym i ich historii, tzn. badaniu w jaki sposób się uformowały, w jakich warunkach społeczno-politycznych i ekonomicznych. W każdej kulturze mamy do czynienia ze wzorcami, które odzwierciedlają wizję ideału danej epoki. W książce pod tytułem "Ethos rycerski i jego odmiany" z 1973 roku autorka analizuje wzór rycerza prowadząc swoje badanie od starożytnej Grecji aż do gentelmana. Maria Ossowska jest także autorka eseju napisanego w 1946 roku, zatytułowanego "Wzór obywatela w ustroju demokratycznym". Jest to esej napisany na prośbę nauczycieli, którzy chcieli by stworzyć wzór obywatela powojennej Polski. W tym tekście filozofka prezentuje model, projekt demokracji. Badacze twórczości Marii Ossowskiej twierdzą, że w tym tekście daje ona wyraz swoim własnym poglądom. Demokrację definiuje ona następująco: "ustrój, w którym nie ma uciskających i uciskanych, uprzywilejowanych i upośledzonych, [...], w którym w atmosferze swobody każdy rozwinąć może

swoje możliwości. [...] Demokracja w tym rozumieniu będzie wykluczała istnienie jakichkolwiek obywateli pierwszej i drugiej klasy, czy to będą bogaci w stosunku do biednych, czy jakaś większość w stosunku do mniejszości narodowej, czy ludzie jakiegoś wyznania w stosunku do ludzi innych wyznań, czy mężczyźni w stosunku do kobiet itd." Swój wzór demokracji opiera na trzynastu cechach takich jak: aspiracje perfekcjonistyczne, otwartość umysłu, dyscyplina wewnętrzna, tolerancja, aktywność, odwaga cywilna, uczciwość intelektualna, zmysł krytyczny, odpowiedzialność za słowo, bycie społecznym, bycie rycerskim, wrażliwość estetyczna, poczucie humoru. Każda z tych cech zasługiwałaby na to by poświęcić jej więcej czasu, jednakże ważne jest by podkreślić, iż zaproponowane przez Ossowską elementy są ze sobą powiązane istniejącym wspólnym dla nich systemem wartości, na przykład aktywność z aspiracjami perfekcjonistycznymi czy odwaga cywilna z uczciwością intelektualną.

Zaproponowana lista cech nie jest, jak zaznacza autorka, listą zamkniętą. Proponuję zatem dodać jeszcze jeden element - przyzwoitość. Profesor Bartoszewski zwykł mówić "warto być przyzwoitym" ponieważ w ten sposób sprawiamy, że świat jest lepszy, sami stajemy się lepszymi i też w ten sposób stajemy się całkowicie ludźmi, w ten sposób wyraża się człowieczeństwo.

Na zakończenie tej krótkiej opowieści o Marii Ossowskiej warto poruszyć jeszcze jedną kwestię, by uświadomić sobie niezwykłość naszej dzisiejszej bohaterki, a mianowicie kontekst w którym pracowała. Przypomnijmy, że okres jej pracy przypada na lata 1921 - 1974 czyli czasy kiedy, zwłaszcza na początku, obecność kobiet w świecie zawodowym nie jest oczywistością. W tamtych czasach rola społeczna, którą przypisywało się kobietom polegała głównie na opiece nad domem, byciu żoną i matką, a wykształcenie należało mieć podstawowe humanistyczne. Wybór studiów i poświęcenie się pracy naukowej był zatem sprzeciwem wobec stanu rzeczy. W liście do swojego przyszłego męża pisała: "Patrzę na życie bardzo twardo. Nic kobiecego odnaleźć w sobie od dłuższego czasu nie mogę. Ani trochę stanów bezwolnych, miękkich i poddańczych, które się przecież od czasu do czasu przeżywało. Jestem twarda i uparta. [☒] Mam zaciśnięte pięści, ale nie ze złości, tylko z nadmiaru energii, by przeprowadzić wszystko to, co chcę i jak chcę." Pracując w środowisku zdecydowanie męskim, wiele razy musiała ścierać się z dyskryminacją ze względu na płeć i udowadniać swoje zdolności. Jednakże uporem, dyscypliną i pracą zapewniła sobie miejsce wśród siebie współczesnych, a także w historii polskiej filozofii.

Bibliografia

Abend, G., What's New and What's Old about the New Sociology of Morality, w: *Handbook of The Sociology of Morality*, ed. by S. Hitlin, S. Vaisey, Springer. Science-Business Media, New York 2013, s. 561-584, cytowane za Janusz Mariański, "Socjologia moralności Marii Ossowskiej w opinii wybranych środowisk katolickich", *Zeszyty Naukowe KUL* 59 (2016), nr 2 (243).

Ossowska, M., Trzy nurty w moralności w: *M. Ossowska, O człowieku, moralności i nauce*. Miscellanea. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1983, s. 300-309

Rogowska-Sangret, M., "Maria Ossowska", culture.pl.

Šimo, Halina, "Poglądy M. Ossowskiej na koncepcje moralności a pojęcie sprawiedliwości", w: *Ruch*

Filozoficzny, LXXII 2016 1.

<https://sjp.pwn.pl/sjp/semantyka;2575165.html>

<https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/socjologia-moralnosci;3977144.html>